

Lausunto

28.02.2023

Asia: VN/17577/2022

Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä

Lausunnonantajan lausunto

Mitkä ovat pienten ja keskisuurten yritysten merkittävimmät esteet sovittelumenettelyjen käytölle riidanratkaisussa

Juristiliitto – Juristförbundet (rek. Suomen Lakimiesliitto – Finlands Juristförbund ry) kiittää oikeusministeriötä lausuntopyynnöstä koskien selvitystä tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi. Juristiliitto lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Juristiliitto toteaa, että selvityksessä on kattavasti esitetty huomiot niistä yleisimmistä esteistä, jotka liittyvät sovittelumenettelyiden käyttöön. Selvityksessä korostetut tiedon puute, kustannuksiin liittyvät esteet ja järjestelmän pirstaloituneisuus vaikuttavat halukkuuteen hyödyntää erilaisia niin tuomioistuimissa tapahtuvia kuin sen ulkopuolisiakin sovittelumenettelyitä. Haasteena on myös nk. kaupallisten ad hoc -sovittelujen henkilöityminen hyvin pitkälti tiettyihin henkilöihin. Pahimmillaan tämä voi aiheuttaa haasteita palvelujen saatavuudessa.

Juristiliitto korostaa, että tuomioistuinsovittelun haasteiden voidaan todeta olennaisilta osin liittyvän tuomioistuinten rahoitukseen puutteellisuuteen. Juristiliitto korostaa, että muiden tehtävien ohessa myös sovitteluun liittyvien tuomioistuimille kuuluvien tehtävien hoitaminen edellyttää oikeudenhoidon resurssien merkittävää lisäystä oikeudenhoidon selonteossakin esitetyllä tavalla. Ilman merkittävää panostusta oikeudenhoidon mahdollisuuksiin toimia tehtäviensä edellyttämällä tavalla, ei sovittelutoiminnassakaan ole mahdollista päästä asianosaisten oikeusturvan kannalta tyydyttäviin käsittelyaikoihin tai menettelytapoihin, kuten riittävään määrään asiantuntevia sovittelua hoitavia virkatuomareita. Lisäksi riittävät resurssit ja riittävä henkilöstön määrä mahdollistaa myös tuomareiden jatkokouluttautumisen, joka tasaa mahdollisia laatuun ja osaamiseen liittyviä tuomioistuinten välisiä eroja.

Tulisiko riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyä kehittää sovittelumenettelyjen nykyistä suuremman hyödyntämisen suuntaan? Jos, niin millä tavalla?

Juristiliitto kannattaa lainsäädännön kehittämistä suuntaan, jossa sovittelumenettelyjä voidaan pitää riita-asioissa vielä nykyistekin selvempänä lähtökohtana. Tärkeää on myös lisätä tietoisuutta sovittelumenettelyistä sekä madaltaa kynnystä hakeutua riitatilanteessa sovittelun piiriin tilanteessa, jossa sovittelulle on edellytykset asian laatu ja kokonaisuus huomioiden.

Samalla Juristiliitto toteaa, että yksittäisten lainmuutosten sijaan oikeudenkäyntimenettelyä koskevaa lainsäädäntöä tulisi arvioida kokonaisuudessaan uudelleen, jotta vältytään päällekkäisiltä, ristiriitaisilta ja epäselviltä säännöksiltä ja menettelyiltä. Juristiliitto kannattaa oikeudenkäymiskaaren kokonaisuudistusta, jonka yhteydessä myös sovittelua koskevaa sääntelyä voidaan arvioida mahdollisimman laajasti.

Pitäisikö alustavaan sovitteluistuntoon osallistumisesta säätää laissa?

Juristiliitto ei kannata pakollista sovitteluistuntoa, sillä tällaisella ei todennäköisesti olisi saavutettavissa merkittäviä etuja suhteessa siitä seuraavaan oikeudenkäyntikulujen kasvuun, etenkin jos asia on selvästi riitaisa, eikä edellytyksiä sovittelulle ole. Mikäli alustavan sovitteluistunnon säätämistä harkitaan, tulee tällaisessa esityksessä arvioida tarkoin keinojen ja tavoitteiden välistä suhdetta nimenomaisesti sen kannalta, että nykytilaa muutetaan suuntaan, jossa asianosaiset hyötyvät uudistuksesta. Lähtökohdan tullee olla, että riidan sopiminen ja sovitteluun ryhtyminen perustuu edelleen vapaaehtoisuuteen. Sovinnollisen ratkaisun löytämistä voidaan joka tapauksessa edistää oikeudenkäynnin yhteydessä jo nyt tuomarin toimesta.

Näettekö tarvetta kehittää tuomioistuinsovittelua koskevaa lainsäädäntöä ja millä tavalla, jotta siitä tulisi nykyistä toimivampi vaihtoehto pienten ja keskisuurten yritysten riidanratkaisuun?

Juristiliitto korostaa, että selvityksestäkin ilmenevästi tuomioistuinsovittelu koetaan toimivaksi ja tehokkaaksi. Se on myös osapuolille edullinen, koska asianosaisten ei tarvitse maksaa sovittelijan palkkiota. Tuomioistuinsovittelun tulisi jatkossa olla myös ensisijainen sovittelun tapa. Juristiliitto toistaa sen lähtökohdan, että sovittelumenettelyiden kehittäminen edellyttää ensisijaisesti riittäviä resursseja, jotta sovittelutoiminnassa on riittävästi – ja riittävän asiantuntevia – tuomareita käytettävissä. Tämä myös turvaa sovitteluosaamisen tasalaatuisuuden eri tuomioistuinten välillä.

Juristiliitto toteaa, että tuomioistuinten ulkopuolisten sovittelumenettelyiden esteitä tulee poistaa, mutta samalla Juristiliitto suhtautuu kriittisesti siihen, että sovittelutoiminta säädettäisiin yksinomaan tai ensisijaisesti tuomioistuinten ulkopuoliseksi toiminnaksi. Riita-asian oikeudenkäyntiin liittyy sovinnon ja sovittelun mahdollisuus olennaisesti ja sovittelutehtävien siirtäminen kokonaisuudessaan virkatuomareiden tehtävien ulkopuolelle merkitsisi merkittävää asiantuntemuksen poistumista sovittelumenettelyistä.

Pitäisikö Suomeen luoda selvityksessä esitetty tuomioistuimen ulkopuolinen institutionaalinen sovittelumenettely? Jos, niin millainen?

Juristiliitto toteaa, että erilaisia vaihtoehtoja tehokkaiden, edullisten ja osapuolten näkökulmasta käyttökelpoisten sovittelumenettelyjen kehittämiseen voidaan selvittää. Tällaisella institutionaalisella tuomioistuinten ulkopuolisella sovittelumenettelyllä on kuitenkin mahdollista koota olemassa olevat menettelyt yhden järjestelyn piiriin, mikä voi parantaa järjestelmän tunnettuutta. Menettelyn tulee olla myös selkeästi ja yksiselitteisesti säännelty kokonaisuus.

Juristiliitto huomauttaa, että selvitystyö edellyttää hyvin tarkkoja arvioita erityisesti menettelyiden kustannuksista ja eri menettelyiden suhteesta toisiinsa. Esitysten taloudelliset vaikutukset on selvitettävä erittäin huolellisesti ja aikaisessa vaiheessa. Juristiliitto kiinnittää huomiota selvityksessä esitettyyn arvioon (s. 44), jonka mukaan ”tuomioistuimen ulkopuolisella sovittelijainstituutiolla olisi saavutettavissa merkittävää säästöä tuomioistuinien resursseihin”. Tämä arvio perustuu hyvin epämääräiseen laskelmaan sovittelussa käsiteltävistä asioista ja niiden avulla säästettävistä kustannuksista, eikä siihen voi yhtyä. Tällaisten laskelmien perusteella ei tulisi tehdä minkäänlaisia päätelmiä sovittelumenettelyn todellisista kustannusvaikutuksista tai institutionaalisen sovittelumenettelyn edistämisen puolesta.

Juristiliitto suhtautuu kriittisesti malliin, jossa asianosaiset voisivat vierittää kuluriskiä valtiolle. Vaikka kuluriski ei saisikaan muodostua liian suureksi, jottei pääsy oikeuteen muodostu tosiasiasa mahdottomaksi, on samalla lähtökohtaisesti voitava pitää hyväksyttävänä, että dispositiivisissa asioissa asian riitauttamiseen liittyy aina jonkinlainen kuluriski, jotta asioita ei saatettaisi sovittelumenettelyynkään turhaan. Lähtökohtaisesti kustannusten tulisi olla samat kuin tuomioistuinsovittelussa, etenkin silloin, kun tuomioistuimen ulkopuolista sovittelijaa ei haluttaisi asiassa käyttää, mutta tämä on pakollista esimerkiksi tuomioistuinsovittelun ruuhkan takia. Tällöin valtiolla olisi osittainen kuluvastuu sovittelijan palkkiosta. Juristiliitto toteaa, että puolestaan kiinteän palkkiomallin luominen voi olla haastavaa toteuttaa, sillä jutut ovat esimerkiksi oikeudelliselta vaativuudeltaan ja asianosaisten riitaisuuden suhteen toisistaan poikkeavia. Jos kiinteää osapuolille määrättävää sovittelumaksua harkitaan, tulee myös pohtia, että tämä maksu olisi myös oikeusavun piirissä, jolloin vähävaraiset tahot maksaisivat siitä omavastuuosuutensa verran.

Keskusteltaessa menettelyn kustannusvaikutuksista tulee myös ottaa huomioon tilanne, jossa sovintoa ei saadakaan aikaiseksi tai sitä ei vahvisteta ja asia tulee vireille uudestaan riita-asiana. Tällaisessa tilanteessa tulee huomioon riski kahdenkertaisiin kustannuksiin. Juristiliitto esittääkin, että lähtökohtana tulisi olla valtion varoin kustannetussa sovittelussa aikaansaadun sovinnon vahvistaminen nykyisen tuomioistuinsovittelulain mukaisesti, jolloin vältetään uusi riita samasta asiasta.

Jotta esitetty ulkopuolinen institutionaalinen sovittelumenettely olisi tulevaisuudessa uskottava, tulee luotettavan viranomaistahon hallinnoida sitä ja ylläpitää sovittelijoiden rekisteriä. Juristiliitto toteaa, että tällaisessa ”akkreditoidussa järjestelmässä” tulee huolehtia käytettävien sovittelijoiden osaamisesta erityisesti oikeudellisesta näkökulmasta. Juristiliitto edellyttää, että sovittelijoiksi tulisi hyväksyä lähtökohtaisesti vain OTM- ja OTK-tutkinnon suorittaneita henkilöitä. Lisäksi sovittelijana toimimiseen liittyvän määräyksen antaminen ulkopuoliselle, lähinnä sovittelukoulutuksen saaneelle asianajajalle tai juristille, tulee olla mahdollista vain asianosaisten siihen suostuessa.

Näettekö tarvetta sille, että pienten ja keskisuurten yritysten välisiä riitoja voitaisiin käsitellä jossakin ratkaisusuositusta antavassa lautakunnassa kuten kuluttajariitalautakunnassa?

Juristiliitto toteaa, että tulevissa teemaan liittyvässä selvityksissä on mahdollista arvioida myös ratkaisusuosituksia antavan lautakunnan edellytyksiä. Tässä selvitystyössä tulee jälleen huomioida keinojen suhde tavoitteisiin sekä kustannusvaikutukset. Lähtökohtaisesti kysymyksessä olevan lautakunnan perustaminen ainoastaan pienten ja keskisuurten yritysten välisiin riita-asioihin vaikuttaisi kuitenkin hankalasti perusteltavissa olevalta, joten jatkovalmistelussa tulisi joka tapauksessa miettiä, mikä tällaisen lautakunnan tehtävien sisältö olisi.

Lisäksi tällaista lautakuntaa perustettaessa tulee huomioida sen jäsenten osaaminen ja kyky oikeudellisesti vaikuttavien ratkaisujen antamiseen. Näin ollen tulee huolehtia, että lautakunnan jäsenet ovat lähtökohtaisesti OTM- ja OTK-tutkinnon suorittaneita henkilöitä.

Muita kommentteja selvityksestä?

Juristiliitto katsoo, että sovittelua koskevat ehdotukset ja muutokset tulisi toteuttaa samaan aikaan muiden, suurempien muutosten yhteydessä, kuten mahdollisten pienriita-asioiden käyttöönoton yhteydessä. Tällöin sovittelun epäonnistuessa, asia ei välttämättä automaattisesti siirtyisi laajan riita-asian käsittelyyn, vaan sitä voitaisiin mahdollisesti jatkaa edellytysten täytyessä pienriita-asiana.

Lisäksi Juristiliitto kiinnittää huomiota siihen, ettei selvityksessä ole otettu huomioon ollenkaan FAI:n nopeutettua välimiesmenettelyä, joka ei myöskään aina nouse kustannuksiltaan merkittävän kalliiksi verrattuna täysimittaiseen välimiesmenettelyyn. Lisätietoja nopeutetusta menettelystä: <https://arbitration.fi/wp-content/uploads/keskusahaupparin-nopeutettua-valimiesmenettelya-koskevat-saannot-2020.pdf>

Tuomainen Jenni
Suomen Lakimiesliitto - Finlands Juristförbund ry